

De *Nouvelles littéraires*: een spraakmakend debuut van een jonge uitgever, 1715-1720

EDWIN VAN MEERKERK

Het onderzoek naar zeventiende- en achttiende-eeuwse geleerdentijdschriften heeft al vele interessante studies opgeleverd. Daarbij is echter, zo blijkt uit dit artikel, nooit voldoende onderzocht wat de werkelijke verspreiding van deze periodieken was. De canon die in de literatuur wordt geschetst, komt niet overeen met de werkelijkheid. Een tot nog toe onopgemerkt debuut van een Haagse uitgever stak alle grote tijdschriften naar de kroon.

Wanneer je als kritische lezer op grond van recensies wilt bepalen hoe een bepaald werk is ontvangen, zul je op zijn minst één hele jaargang van alle relevante tijdschriften moeten doornemen. Dat kost onnoemelijk veel tijd. Gelukkig is daar nu een oplossing voor: doordat in het wekelijkse tijdschrift *Nouvelles littéraires* een bespreking is te vinden van de inhoud van andere tijdschriften, met een jaarlijkse index op alle artikelen, kunt u in slechts een kwartier achterhalen waar u de gezochte informatie kunt vinden!¹

Het betreft hier geen reclame voor een eenentwintigste-eeuws nieuw tijdschrift; deze wervende tekst kwam al op 4 januari 1716 de lezers van de *Nouvelles littéraires* onder ogen, waarvan op 3 januari 1715 in Den Haag de eerste aflevering verscheen.²

Voor de uitgever, Henri du Sauzet, was het zijn debuut in de wereld van het boek. Du Sauzet was afkomstig uit Toulouse, waar hij rond 1687 het levenslicht zag. Wat hij deed voor zijn komst naar de Nederlanden in 1714 is onduidelijk, zoals dat vaker bij boekverkopers uit de Nieuwe Tijd het geval is.³ Tot halverwege het jaar 1719 zou Du Sauzet stipt iedere week een exemplaar van zijn 'krant voor de leden van de Republiek der Letteren'⁴ – zoals hij het zelf aanduidde – uitbrengen. Iedere aflevering van de *Nouvelles* telde zestien pagina's, op de eerste verschijningsmaanden na, toen Du Sauzet slechts een half vel wist te vullen met artikelen.⁵

Voor de jonge en ambitieuze Du Sauzet was het tijdschrift zijn visitekaartje. Hij koos er bijvoorbeeld niet voor een goed in de markt liggende herdruk uit te brengen, maar waagde zich aan het tijdrovende werk een nieuw periodiek te verzorgen. Achteraf gezien heeft dit periodiek niet alleen grote betekenis gehad voor de uitgever, maar moet het worden gezien als een van de belangrijkste geleerdentijdschriften van het moment.

Vanaf de vijftiende eeuw had zich onder de intellectuele elite van West-Europa de idee ontwikkeld van een a-politieke en a-religieuze gemeenschap van geleerden, de Republiek der Letteren. Binnen deze 'virtuele staat' werden grenzen geslecht die in de politieke en godsdienstige werkelijkheid niet konden worden overschreden. De eenheid binnen deze geleerdengemeenschap werd vormgegeven in een zeer uitgebreid correspondentienetwerk tussen de zogenaamde leden van de Republiek der Letteren.

Brieven van vooraanstaande wetenschappers circuleerden hierbinnen als discussiestof. In de loop van de zeventiende eeuw nam het aantal mensen dat zich betrokken voelde bij deze gemeenschap dusdanig toe, dat persoonlijke correspondenties niet langer volstonden om op de hoogte te blijven. Het gedrukte woord bood hier uitkomst. In 1665 verscheen in Parijs de eerste aflevering van het *Journal des sçavans*, een medium dat zich met traktaten en boekbesprekingen richtte tot de leden van de *République des lettres*. Deze onderneming sprak zeer tot de verbeelding en vond dan ook al gauw navolging, hetzij vanuit officiële instituties, zoals de door de Royal Society uitgegeven *Philosophical transactions*, hetzij vanuit particulier initiatief, waarbij de *Nouvelles de la République des Lettres* van de in Rotterdam woonachtige hugenoot Pierre Bayle de belangrijkste was.

De situatie in de Republiek der Nederlanden bood een vruchtbare voedingsbodem voor het geleerdentijdschrift. Er waren in de praktijk geen beperkingen voor journalisten en uitgevers, er bestond een uitgebreid en goed functionerend distributienetwerk vanuit de Hollandse steden naar heel Europa en de te recenseren boeken waren eenvoudig verkrijgbaar. Bovendien was er een grote groep hugenoten, veelal goed geschoold en de Franse taal – voertaal in de geleerdenrepubliek – machtig. De in de Noordelijke Nederlanden uitgegeven geleerdenperiodieken, collectief aangeduid als de *journaux de hollande*, kregen dan ook al snel een goede naam in de rest van Europa.⁶

De canon van de periodieken die de Republiek der Letteren in de zeventiende en achttiende eeuw domineerden, lijkt vast te staan: het *Journal des sçavans* (1665) uit Parijs, de *Philosophical transactions* (1665) uit Londen, de *Acta eruditorum* (1682) uit Leipzig, de *Giornale de letterati* (1679) uit Venetië en uit de Republiek der Nederlanden de *Nouvelles de la République des Lettres* (1684) en drie opeenvolgende tijdschriften die bekend staan als de *Bibliothèques* onder redactie van Jean le Clerc, waarvan het eerste in 1686 in Amsterdam verscheen. Deze lijst is echter niet statistisch onderbouwd, maar gebaseerd op een geleidelijk ontstane consensus.⁷ Hierdoor ontbreken belangrijke geleerdentijdschriften, die in hun dagen op zijn minst de gelijke waren van de periodieken die ik zojuist heb opgesomd.

Om een beeld te krijgen van de verspreiding en aantrekkingskracht van periodieken moet veel werk worden verzet. Slechts door een statistische verwerking van inventarissen van boedels en bibliotheken is meer informatie te verkrijgen, al is het bronnenmateriaal verre van compleet. Recent heeft José de Kruif in haar proefschrift de leescultuur van het achttiende-eeuwse Den Haag op een dergelijke wijze beschreven.⁸

Voor dit artikel heb ik geen nieuw onderzoek gedaan naar de verspreiding van periodieken, maar grijp ik terug op een artikel van bijna een eeuw oud. In 1910 presenteerde Daniel Mornet een inventarisatie van het Franse tijdschriftenbezit op basis van een telling van catalogi van privé-bibliotheken die tussen 1750 en 1780 waren opge maakt. Zijn artikel is in veel opzichten nog altijd het enige in zijn soort.⁹

Mornet heeft het achttiende-eeuwse boekenbezit van een groot aantal Franse privé-bibliotheken geïnventariseerd. Op basis van zijn monnikenarbeid kon hij een rangorde geven van de verspreiding van gedrukt werk per categorie. Voor de tijdschriften kwam hij met de volgende tabel, waarin zowel het aantal catalogi is opgenomen waarin een periodiek is teruggevonden, als het gemiddelde aantal delen per catalogus:

NR.	TITEL	CATAL.	VOL.
1	Journaux de Desfontaines	110	39
2	Nouvelles de la République des Lettres	101	37
3	Bibliothèques de Le Clerc	101	46
4	L'année littéraire	84	53
5	Journal des sçavans	83	81
6	Journal de Basnage	74	19
7	Journal de Trévoux	50	151
8	Le pour et le contre	47	16
9	Mercure de France	45	344
10	Journal littéraire	42	23
11	Journaux de La Porte	40	10
12	Bibliothèque Germanique	40	24
13	Mémoires littéraires de la Grande Bretagne	40	10
14	Nouvelles littéraires	30	10
15	Journal étranger	34	3
16	Bibliothèque italique	30	13
17	Bibliothèque britannique	29	20
18	Histoire critique de la République des lettres	29	16
19	Bibliothèque française	23	29
20	Les cinq années littéraires	22	—
21	Journal de Sallengre et Desmolets [Mémoires de littérature en Continuation des ...]	20	9
22	Journal encyclopédique	16	145
23	Journal économique	12	82
24	Gazette littéraire	10	7
25	Bibliothèque raisonnée	26	8
26	Affiches (de Paris, de province)	7	—
27	Journal de Verdun	5	183
28	Journal britannique	3	22
29	Bibliothèque annuelle et universelle	3	4
30	Mémoires historiques, politiques et littéraires	3	2

De lijst wekt weinig verbazing. De belangrijkste tijdschriften, met name de verschillende *journaux de Hollande*, de ‘moeder aller geleerdenperiodieken’ *Journal des sçavans* en het jezuïetentijdschrift uit Trévoux, ze staan allen fier aan kop. Ik ben echter geïnteresseerd in dat onbekende tijdschriftje dat halverwege de lijst prijkt, de *Nouvelles littéraires*. Wanneer nu alle periodieken worden geschrapd die hetzij niet zijn verschenen in dezelfde periode (1715-1720) hetzij een geheel ander publiek bedienen, zoals bijvoorbeeld de *Mercure de France*, dat zich met politieke, literaire en hoofse zaken bezig hield, ontstaat de volgende lijst:¹⁰

NR.	TITEL	CATAL.	VOL.
1	<i>Nouvelles de la République des Lettres</i>	101	37
2	<i>Bibliothèques de Le Clerc</i>	101	46
3	<i>Journal des sçavans</i>	83	81
4	<i>Journal de Trévoux</i>	50	151
5	<i>Journal littéraire</i>	42	23
6	<i>Nouvelles littéraires</i>	30	10
7	<i>Histoire critique de la République des Lettres</i>	29	16

Nog altijd wijkt dit niet af van het gangbare beeld over de canon. Is het echter wel eerlijk om het *Journal des sçavans*, dat sinds 1665 verschijnt en nog altijd bestaat, te vergelijken met de *Nouvelles*, die slechts een looptijd hadden van vijf jaar, en daarom alleen al in kleinere aantallen in de bibliotheken terecht kunnen zijn gekomen? Laten we het aantal bibliotheken waarin Mornet ieder tijdschrift heeft aangetroffen eens omrekenen naar de periode 1715-1720. Dan treden er grote verschuivingen op:

NR.	TITEL	CATAL.(RELATIEF)
1	<i>Nouvelles littéraires</i>	6
2	<i>Histoire critique de la République des Lettres</i>	4,14
3	<i>Bibliothèques de Le Clerc</i>	3,1
4	<i>Nouvelles de la République des Lettres</i>	3,0
5	<i>Journal littéraire</i>	1,8
6	<i>Journal de Trévoux</i>	0,9
7	<i>Journal des sçavans</i>	0,7

Een eerste belangrijke constatering is, dat de *journaux de Hollande* duidelijk de andere Franstalige periodieken verslaan. Het meest opvallend is natuurlijk de aanvoerder van de lijst. Het grote verschil tussen de *Nouvelles littéraires* en de overige tijdschriften in de laatste tabel lijkt boekdelen, of liever tijdschriftafleveringen, te spreken. Het beeld is echter vertekend; na een bepaald aantal jaren zal een periodiek immers niet in méér bibliotheken terechtkomen, er treedt een zekere mate van verzadiging op, aangezien het totale aantal privébibliotheken ongeveer gelijk zal zijn gebleven. Of dit moment van verzadiging nu na vijf, tien of vijftien optreedt, doet niet ter zake. Het gegeven werkt in het nadeel van bijvoorbeeld het *Journal des sçavans*, dat door zijn lange bestaan bijna per definitie als laagste moest eindigen. In welke mate dit deze resultaten precies heeft beïnvloed, is niet te zeggen.

Het zou daarom beter zijn, het aantal delen dat gemiddeld per bibliotheek geëerd is gebleven te relateren aan de verschijningsjaren. Dit zal immers kunnen blijven toenemen met de loop der jaren. Tijdschriften werden namelijk gebruikt als na-

slagwerk en moeten in vergelijking met hedendaagse periodieken eerder worden beschouwd als een boek in delen dan als een tijdschrift met hoge actualiteitswaarde.¹¹

Een tijdschrift dat veel aftrek vond, zal in meer delen in iedere afzonderlijke bibliotheek aanwezig zijn geweest dan andere periodieken. De voorgestelde berekening geeft het volgende resultaat:

NR.	TITEL	VOL.(RELATIEF)
1	<i>Journal de Trévoux</i>	2,8
2	<i>Histoire critique de la République des Lettres</i>	2,29
3	<i>Nouvelles littéraires</i>	2,0
4	<i>Bibliothèques de Le Clerc</i>	1,4
5/6	<i>Nouvelles de la République des Lettres</i>	1,0
5/6	<i>Journal littéraire</i>	1,0
7	<i>Journal des sçavans</i>	0,7

Opvallend aan de beide laatste tabellen is met name de stijging van twee Nederlandse periodieken: de *Nouvelles littéraires* van Du Sauzet en de *Histoire critique* van de gebroeders Jean en Samuel Masson, met wie Du Sauzet geregeld contact had; de twee tijdschriften deelden bovendien hun Engelse correspondent, Pierre Des Maizeaux.¹²

De hoge notering van de *Nouvelles* is zeker niet geflatteerd. Het tijdschrift van Du Sauzet liep namelijk meer dan andere geleerdenperiodieken de kans te verdwijnen. Wanneer we kijken naar de verschijningsvorm van de periodieken, dan moet in acht worden genomen dat de lezers van de *Nouvelles littéraires* hun periodiek niet in de vorm van een bundel ontvingen, maar dat zij op een wekelijks verschijnend vel waren geabonneerd. De kans dat dat kwijtraakt of beschadigt is groot; bovendien hadden de *Nouvelles littéraires* ook inhoudelijk meer dan de andere tijdschriften een vluchtig karakter. Ondanks deze beperking lijkt het tijdschrift echter beter gelezen te zijn dan de tot de canon gerekende periodieken als de *Nouvelles de la République des lettres* en het *Journal des sçavans*. Het debuut van Du Sauzet was, kortom, een groot succes.

De titel van de *Nouvelles littéraires* refereert expliciet aan de al bestaande geleerdenperiodieken: 'nouvelles littéraires' of 'extraits de diverses lettres' vormden een vast onderdeel daarvan.¹³

Deze berichten, die steeds aan het einde van een aflevering afgedrukt werden, waren het meest gelezen onderdeel van de tijdschriften.¹⁴

De lezer kon hier vernemen wat zich de afgelopen tijd had afgespeeld in de geleerdengemeenschap, de Republiek der Letteren, van verschenen boeken en gedane ontdekkingen tot benoemingen en overlijdensberichten. De berichten werden door de redacteur samengesteld op basis van het nieuws dat hem had bereikt via brieven of uit andere tijdschriften. In opzet verschilde het tijdschrift dat door Du Sauzet in 1715 werd gelanceerd niet van de verwachtingen die hij met zijn titel wekte.

Dat Du Sauzet met succes een nieuw type tijdschrift kon uitgeven, is niet verwonderlijk. Het spectrum was op dat moment nog zeker niet geheel uitgekristalliseerd. Hoewel het *Journal des sçavans* al in 1665 van de persen was gekomen, bevond het fenomeen 'tijdschrift' zich in 1715 nog in het prille beginstadium. G.J. Johannes laat zien dat pas vanaf het einde van de achttiende eeuw het aantal jaarlijks nieuw in de Noordelijke Nederlanden uitgegeven kranten en periodieken boven de tien uitkwam. Vanaf dat moment zou het tijdschrift zijn definitieve zègetocht beginnen. Het aantal in

Nederland uitgegeven Franstalige periodieken nam in de loop van de gehele eeuw bovendien eerder af dan toe.¹⁵

In de eerste jaren van de achttiende eeuw was het aantal vastomlijnde genres hierdoor nog relatief klein, en slechts een enkel type periodiek, zoals de politieke krant en het traditionele geleerdentijdschrift, kende een langere erkende traditie van vorm en inhoud.

Net als in de kranten uit die tijd werden de artikelen van de *Nouvelles littéraires* gerangschikt naar plaats van herkomst, per land en vervolgens per stad. De volgorde hiervan was in grote lijnen steeds dezelfde; wel verschilden de plaatsen vanzelfsprekend per aflevering. Het nieuws uit de Nederlanden werd steeds als laatste vermeld. Met die indeling benadrukte Du Sauzet de Nederlandse origine van het tijdschrift. Het was in kranten immers ook gebruikelijk het eigen land als laatste op te voeren. Vanwege het internationale karakter van de *Nouvelles littéraires* zou het goed mogelijk zijn geweest, juist het Franse nieuws als ‘eigen’ te presenteren. In andere Franstalige geleerdentijdschriften uit de Republiek gebeurde dat wel.¹⁶

De uitgevers van het toonaangevende Duitse geleerdentijdschrift *Acta eruditorum* uit Leipzig (1682-1731) zagen vol bewondering de onderneming van Du Sauzet aan. Een half jaar na de start van de *Nouvelles* werd Du Sauzet benaderd met het verzoek nieuws te leveren voor een Duitse versie van zijn tijdschrift. De *Acta* verzelfstandigden op deze manier hun oorspronkelijke nieuwsrubriek.¹⁷

Dit tijdschrift werd overigens niet meer in het Latijn, maar in het Duits geschreven. Dat duidt erop dat deze *Neuer Zeitungen von gelehrten Sachen* zich op een ander, minder academisch publiek richtten dan het moedertijdschrift *Acta eruditorum*. Du Sauzet was uiteraard zeer te spreken over het compliment dat met de navolging van zijn idee werd gegeven, en hij zag in eigen land een vergelijkbare mogelijkheid in samenwerking met het *Journal littéraire* uit Den Haag (1713-1737). De journalisten van dat tijdschrift zouden er, zo schreef Du Sauzet, goed aan doen het voorbeeld van hun Duitse collega's te volgen, en hem de zorg voor de ‘*nouvelles littéraires*’ toe te vertrouwen.¹⁸

Uiterlijk waren de *Neuer Zeitungen* een exacte kopie van de *Nouvelles littéraires*: zelfs de titelgravure was gekopieerd. Voor de inhoud had Du Sauzet waarschijnlijk een overeenkomst met de redactie in Leipzig; Du Sauzet kreeg het Duitse en Italiaanse nieuws in ruil voor de berichten uit de Republiek, Frankrijk en Engeland. Ook elders zagen uitgevers brood in het idee van Du Sauzet. Tegelijk met de Leipziger navolging kreeg Du Sauzet ook te maken met een (onofficiële) Duitse vertaling van de *Nouvelles littéraires*, die in Frankfurt verscheen.¹⁹

En in datzelfde jaar 1715 waren er in Zwitserland plannen om op de wijze van het tijdschrift van Du Sauzet het eerdere *Nova litteraria Helvetica*, dat het voorgaande jaar was opgehouden te bestaan, voort te zetten.²⁰

In 1717 werd in Parijs een tijdschrift gelanceerd dat veel overnam van de ‘echte’ *Nouvelles littéraires*, en in 1723 werd daar bovendien onder dezelfde titel een voortzetting verzorgd van het inmiddels beëindigde project van Du Sauzet.²¹

Dat het idee van een beknopt en regelmatig verschijnend tijdschrift vruchtbaar werd geacht, blijkt ten slotte ook uit de verschijning van de *Gazette des savans* in 1729-1730,²² een tijdschrift dat zich tooide met een titel die Du Sauzet al ter kenschetsing van zijn eigen periodiek had gebruikt: een krant voor geleerden.²³

De vele navolgingen van de *Nouvelles littéraires* lijken erop te wijzen dat er een grote behoefte bestond aan een snellere en meer eenvoudige wijze van informatieverbreiding binnen de Republiek der Letteren, met name voor mensen die zelf geen groot correspondentienetwerk hadden. Zo beklaagde de schrijver Paul Rapin de Thoyras zich er bij Levier, een collega van Du Sauzet, over dat hij in zijn woonplaats Wesel geheel verstoken was van nieuws, zelfs over zijn eigen werk.²⁴ Hij zou een tevreden abonnee zijn geweest van de *Nouvelles*; Rapins verhandeling over de Engelse Whigs en Tories werd aangekondigd op 8 mei 1717.²⁵

In de eerste tijd lag in de *Nouvelles littéraires* de nadruk op de bespreking van andere tijdschriften. Het argument dat Du Sauzet voor deze keuze noemde, lijkt verrassend veel op dat wat bij eerdere geleerdentijdschriften werd aangevoerd: de zee van lectuur was te groot voor de normale geletterden.²⁶

De eerste generatie Franstalige journalisten in de Nederlanden, aangevoerd door Pierre Bayle, doelden daarmee echter op de in steeds groter aantal verschijnende boeken, terwijl Du Sauzet dertig jaar later vreesde dat zijn lezers geen overzicht meer konden krijgen over de aangeboden tijdschriften. De tijden waren veranderd.

In de loop der tijd nam de lengte van de artikelen in de *Nouvelles* toe, en werden ook supplementen aan het tijdschrift toegevoegd. Al in mei 1715 werd een oproep gedaan niet terughoudend te zijn met het sturen van 'des mémoires étendus, des dissertations, des notes critiques &c.', omdat ze apart konden worden gedrukt wanneer er binnen een regulier nummer geen ruimte te vinden was. Met deze oproep hoopte Du Sauzet een bijlage te kunnen maken bij de gebundelde uitgave van de eerste zes maanden, waarmee hij deze heruitgave ook voor bestaande abonnees aantrekkelijker zou maken.²⁷

De reden voor het drukken van deze bijlagen bij het tijdschrift lijkt het grote aantal ingezonden artikelen van een zekere lengte te zijn geweest, dat Du Sauzet ontving:

Omdat er te lange stukken worden gezonden naar de auteur van deze *Nouvelles littéraires*, heeft deze besloten die artikelen die de aandacht van het publiek het meest verdienen, apart te laten drukken in supplementen. De supplementen zijn volledig onafhankelijk van de *Nouvelles*, en worden niet doorgenummerd, zodat iedereen vrij is ze af te nemen of niet. Deze week beginnen we met een mooie Brief van een doctor van de Sorbonne aan de bisschop van Autun: daarin worden de rechten van de lagere clerus verdedigd tegen de bisschoppen.²⁸

Het blijft de vraag wat de redenen zijn geweest om het zo succesvolle tijdschrift aan te passen door er supplementen aan toe te voegen. Een voor de hand liggende verklaring zou zijn dat de formule niet voldoende aansloeg bij het publiek, dat gewend was aan een geheel ander soort geleerdentijdschrift. Zo had men Du Sauzet inderdaad laten weten dat de uittreksels uit nieuwe boeken te kort waren.²⁹

Dat dit de belangrijkste reden is geweest, lijkt echter onwaarschijnlijk, omdat het vernieuwende concept van Du Sauzet op zich juist was aangeslagen. Niet alleen de zeer positieve reacties die Du Sauzet in zijn brieven noemt,³⁰ wijzen hierop, maar ook de navolging die de *Nouvelles littéraires* ondervonden in het buitenland.

De meest waarschijnlijke oorzaak voor de toevoeging van de supplementen blijft daarom het argument dat Du Sauzet zelf gaf: de overvloed aan kopij. Uiteindelijk

voldeden zelfs de supplementen niet om de toevloed van kopij op te vangen. Zijn correspondenten voor het hoofd stoten door hun artikelen te weigeren, kon Du Sauzet ook niet. Hij waagde daarom een grote stap en veranderde zijn 'geleerdenkrant' in een driemaandelijks tijdschrift. In de *Nouvelles littéraires* van 13 mei 1719 werd het plan om het tijdschrift van opzet te veranderen aan de lezers bekend gemaakt:

Om deze uitgave meer onder de aandacht van de geleerden te krijgen, heb ik gemeend me te moeten verlaten op een man die in staat is dat met succes te doen. Ik geloof niet dat ik me hoeft te schamen te zeggen dat het de auteur is van het *Journal littéraire* uit Den Haag.³¹

Met de wijziging van opzet ging ook een oude droom van Du Sauzet in vervulling. Hij had al in 1715 een vorm van samenwerking met het *Journal littéraire* geopperd, naar het voorbeeld van de twee Leipziger tijdschriften, die zoals gezegd wel een onderlinge scheiding hadden gemaakt tussen artikelen en 'nouvelles littéraires', al doelde hij toen nog niet op een samengaan van deze twee zaken binnen het kader van één periodiek. Justus van Effen, de journalist van het *Journal littéraire* die als auteur was voorzien, kwam zijn afspraken echter niet na. Desondanks gaf Du Sauzet de moed niet op. Hij hield vast aan zijn oorspronkelijke hervormingsplan en het eerste nummer van de nieuwe *Nouvelles littéraires* verscheen in oktober 1719.³²

Du Sauzet bleek niet in staat zonder hulp een volledig tijdschrift te vullen; dat vergde kennelijk teveel van zijn schrijverscapaciteiten. De *Nouvelles* die in de zomer van 1720 van de persen kwamen, waren het enige deel van de *Nouvelles littéraires* dat ooit te laat verschenen is, ondanks het feit dat het kleiner van omvang was dan voorheen.³³ In september 1720, een maand na de verschijning van het laatste deel van de *Nouvelles littéraires*, verkocht Du Sauzet de rechten op het tijdschrift aan de Haagse uitgever Pierre Gosse. Hoewel Gosse een advertentie plaatste ter aankondiging van het vervolg op de *Nouvelles littéraires*,³⁴ is hiervan nergens een spoor gevonden.

Nadere beschouwing van de verspreiding van drukwerk in het verleden kan verrassende resultaten hebben. Ook het achttiende-eeuwse lezerspubliek was vatbaar voor de aantrekkingskracht van nieuwe concepten. Met zijn debuut als uitgever moet Henri du Sauzet naam hebben gemaakt in de Republiek der Letteren van zijn tijd. Net als zijn *Nouvelles littéraires* is hij echter weer in de coulissen van de ideeëngeschiedenis verdwenen.

Bestudering van de opzet van de *Nouvelles littéraires* leert veel over de dagelijkse sores van de uitgever van een achttiende-eeuws geleerdentijdschrift en over de wensen die er leefden bij het publiek. Met name de contacten van de uitgever met redacteurs, schrijvers, verhandelaars en publiek waren problematisch. Omdat deze communicatie dikwijls moeizaam verliep, was het vergaren van kopij en vervolgens het samenstellen en verspreiden van een periodiek geen sinecure. Omdat de bestaande periodieken steevast te laat verschenen waardeerden de leden van de Republiek der Letteren de snelle regelmaat die Du Sauzet hen bood met zijn *Nouvelles littéraires*.

De *Nouvelles littéraires* zijn uiteindelijk aan hun eigen succes ten onder gegaan. De populariteit van zijn periodiek bezorgde Du Sauzet een overvloed aan kopij, die hij slechts kon verwerken wanneer hij de opzet van zijn periodiek wijzigde. Maar het zelfstandig verzorgen van een volwaardig geleerdentijdschrift ging kennelijk zijn vermogens te boven.

•> EDWIN VAN MEERKERK (1972) studeerde af in de geschiedenis in 1997 en in de filosofie in 1998, beide aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Sinds 1 januari 1998 werkt hij als aio te Nijmegen aan een promotieonderzoek naar het boekbedrijf van Henri du Sauzet.

Dit artikel is een bewerking van een lezing die op 19 mei 2000 werd gegeven tijdens een studiedag van de Projectgroep Tijdschriftstudies.

- 1 *Nouvelles littéraires*, 4-1-1716, 3-4: 'Il est bon d'éclaircir la chose par un exemple. Je veux savoir ce que les différens journalistes ont dit de la Bibliothèque coislone du P. de Montfaucon. Pour en être instruit il me faudroit du moins consulter une année entière de chacun de ces journaux, supposé que je les eusse tous; cela m'emporteroit beaucoup de temps: au lieu que par le moyen de ces Nouvelles je n'ai besoin que d'un quart d'heure pour en être informé, ou du moins pour savoir les parties des journaux qui me sont nécessaires.'
- 2 *Nouvelles littéraires, contenant ce qui se passe de plus considérable dans la République des Lettres*, Den Haag, 1715-1718; Amsterdam, 1718-1720, 8°. De *Nouvelles* zijn te raadplegen in de Universiteitsbibliotheken te Nijmegen en Leiden en in de provinciale bibliotheek te Leeuwarden.
- 3 I.H. van Eeghen, *De Amsterdamse boekhandel, 1680-1725* (Amsterdam, 1960-1978) vol. 3, 18-22.
- 4 Du Sauzet aan Des Maizeaux, 9-8-1715, British Library [BL], Additional manuscripts [Add.mss.], inv.nr. 4287, f. 311v: 'C'est une espèce de Gazette pour les gens de lettres.'
- 5 Du Sauzet aan Des Maizeaux, 12-2-1715, BL, Add.mss., inv.nr. 4287, f. 300r: 'Vous ne devez pas craindre que je manque de matière pour remplir la demi feuille à laquelle je m'étois réduit; je me vois en état de remplir chaque semaine la feuille entière de 16 pages.'
- 6 Een contemporaine bron is Denis-François Camusat, *Histoire critique des journaux*, Amsterdam, 1734. Zie verder: Krzysztof Pomian, 'De la lettre au périodique: la circulation des informations dans les milieux des historiens au XVIIe siècle', *Organon*, 10 (1974) 25-43, P. Dibon, 'Communication in the Respublica litteraria of the 17th century', *Respublica litterarum: studies in the classical tradition* 1 (1978) 43-50 en Hans Bots, 'Le rôle des périodiques Néerlandais pour la diffusion du livre (1684-1747)', in: C. Berkvens-Stevelinck e.a., *Le magasin de l'univers: the Dutch Republic as the centre of the European booktrade*, Leiden, 1992, 49-70. Voor de vrijheid van drukpers in de Republiek: Ingrid Weekhout, *Boekencensuur in de Noordelijke Nederlanden: de vrijheid van drukpers in de zeventiende eeuw*, Meppel, 1998.
- 7 Er is geen literatuur beschikbaar over de canon van de geleerdentijdschriften; in literatuur over geleerdentijdschriften wordt eenvoudigweg steeds dezelfde canon herhaald. Vgl. H. Bots e.a., *De 'Bibliothèque Universelle et Historique' (1686-1693): een periodiek als treppunt van geletterd Europa*, Amsterdam en Maarssen, 1981; A.R. Desautels, *Les Mémoires de Trévoux et le mouvement des idées au XVIIIe siècle, 1701-1734*, Parijs, 1956.
- 8 José de Kruijf, *Liefhebbers en gewoontelezers: leescultuur in Den Haag in de achttiende eeuw*, Zutphen, 1999.
- 9 Daniel Mornet, 'Les enseignements des bibliothèques privées (1750-1780)', in: *Revue d'histoire littéraire de la France* 17 (1910) 449-498, aldaar 479. Helaas biedt de meer recente telling van Michel Marion geen aanvulling op de oude studie van Mornet, aangezien hij geen onderscheid maakt tussen typen uitgaven, waardoor slechts drie tijdschriften worden genoemd, te weten de *Mercure de France*, de *Journal des sçavans* en de *Nouvelles de la République des Lettres*. Michel Marion, *Recherches sur les bibliothèques privées à Paris au milieu du XVIIIe siècle (1750-1759)*, Parijs, 1978, 159-169.
- 10 De *Mémoires de Littérature* zijn eveneens niet meegerekend, daar Mornet hier twee verschillende periodieken samen heeft genomen, zonder dat duidelijk is wat de onderlinge verhouding in het aantal delen is. Het gaat om een door A.H. de Sallengre geredigeerd en door Du Sauzet uitgegeven tijdschrift, dat liep van 1716 tot 1718, en een gelijknamige uitgave van de hand van Desmolets uit de jaren '30 van de achttiende eeuw.
- 11 G.J. Johannes, *De barometer van de smaak: tijdschriften in Nederland, 1770-1830* (Nederlandse cultuur in Europese context; monografieën en studies, 2), Den Haag, 1995.
- 12 Joseph Almagor, *Pierre Des Maizeaux (1673-1745), journalist and English correspondent for Franco-Dutch periodicals, 1700-1720*, Amsterdam en Maarssen, 1989, *passim*.
- 13 Almagor, *Pierre Des Maizeaux*, 45 n.1.
- 14 Samuel Masson aan Des Maizeaux, 12-8-1712, BL, Add.mss. 4285, f. 149: 'Il est constant, que les *Nouvelles littéraires* font la partie la plus recherchée des journaux.'

- 15 Johannes, 25-26 en 33 (grafieken 1 en 5).
- 16 Johannes, 117.
- 17 *Acta eruditorum*, mei 1715, p. 232: 'Quas promissimus superiori mense [Acta, april 1715, p. 184], prodire nunc hebdomatim coepere apud Theophilum Georgium Novellae litterariae vernaculae, sub titulo: *Neue Zeitungen von gelehrten Sachen*, in 8, in quas, ne in Actis nostris librorum recensione spatium eripatur, rejiciendam putavimus partem aliquam novorum literariorum, quae quotidie ad nos perscribuntur; id quod ignorare lectores nostros nolumus.' (Zoals wij vorige maand beloofden, kondigen wij nu de wekelijkse verschijning aan van het geleerdennieuws in de volkstaal bij Theophilus Georgius, onder de titel *Neue Zeitungen von gelehrten sachen*, in-8°. Omdat wij aan de bespreking van de boeken in onze Acta geen ruimte willen ontnemen, denken wij eraan het deel met het geleerdennieuws te schrappen, waarvan wij onze lezers niet onkundig wilden laten.) Dat betekende inderdaad het einde van de rubriek 'Nova litteraria' in het tijdschrift. *Neuer Zeitungen von gelehrten Sachen auf das Jahr ....*, Theophilus Georgius ed., Leipzig, 1715-1787.
- 18 Du Sauzet aan Des Maizeaux, 25-6-1715, BL, Add.mss., inv.nr. 4287, f. 307r: 'Les journalistes [van het *Journal littéraire* -EVM] feroient fort bien de me laisser le soin des *Nouvelles littéraires*, et de s'attacher uniquement aux extraits des livres, à l'exemple des auteurs des *Acta eruditorum*, qui à l'imitation de mes *Nouvelles* en font publier en Allemand à Lipsik, chez Theoph. Georgi; il y a encore un autre libraire qui en publie dans la même ville; et on m'écrit qu'on doit faire un semblable établissement à Hall.' Voor het *Journal littéraire* leze men het thans in voorbereiding zijnde proefschrift van Léonie Maass, maar voorlopig nog: Jean Sgard ed., *Dictionnaire des journaux, 1600-1789*, Grenoble, 1976, nr. 759.
- 19 *Nouvelles littéraires*, 11-5-1715. Het gaat om: *Bericht von neuen Sachen aus der gelehrten Welt*, Frankfurt am Main, Zunner, 1715.
- 20 Du Sauzet maakt in *Nouvelles littéraires*, 11-5-1715 melding van de verschijning van een Duitse vertaling ervan, waarbij hij zich baseert op de *Acta eruditorum* van april 1715 (p. 184); kennelijk was hij tevoren niet op de hoogte van het bestaan van dit tijdschrift.
- 21 Het gaat om de tijdschriften *Nouveau recueil de pièces fugitives d'histoire, de littérature etc.*, abbé Archimbaud ed., Parijs, 1717, 4 afleveringen en *Nouvelles littéraires*, C.P. Goujet ed., Parijs, 1723-1724.
- 22 Hiervoor: J.J.V.M. de Vet, *Een dwerg met een scherpe tong. De Gazette des savans (1729-1730)*, Nijmegen, 1998.
- 23 Du Sauzet aan Des Maizeaux, 9-8-1715, BL, Add.mss., inv.nr. 4287, f. 311v.
- 24 Rapin de Thoyras aan Charles Levier, UBL, March., inv.nr. 2, [?-?-1717]: 'Comme je suis ici a un endroit ou on n'a aucune nouvelle de la République des Lettres vous me ferez plaisir de m'informer dans quelque temps du succès de la dissertation [sur les Whigs et les Torys -EVM].'
- 25 *Nouvelles littéraires*, 8-5-1717.
- 26 Jean le Clerc, 'Avertissement', *Bibliothèque choisie I* (1703): 'On se voit (...) jetté, malgré soi, dans un océan de lectures, que l'on ne sauroit épuiser.'
- 27 *Nouvelles littéraires*, 4-5-1715. De betreffende appendix is te vinden aan het einde van tom. I (pp. 353-372).
- 28 *Nouvelles littéraires*, 14-8-1717: 'Comme on envoie à l'auteur de ces *Nouvelles littéraires* des pièces trop étendus pour être insérées dans les feuilles ordinaires, il a jugé à propos de faire imprimer séparément dans des suppléments, les pièces qui méritent le plus l'attention du public. Ces suppléments seront entièrement indépendans des *Nouvelles*, dont on ne suivra pas les chiffres, afin qu'un chacun soit libre de prendre ou de laisser ces suppléments. On commencera cette semaine par une belle lettre d'un docteur du Sorbonne à Mr. l'Evêque d'Autun: on y défend les droits du bas clergé contre les usurpations des évêques, en refusant les deux mémoires présentés à M. le régent, par 28 prélats.'
- 29 *Nouvelles littéraires*, 4-7-1716.
- 30 Vgl. Du Sauzet aan Des Maizeaux, 9-8-1715, BL, Add.mss., inv.nr. 4287, f. 311v: 'Je sens bien qu'elle [de *Nouvelles littéraires* -EVM] est d'ordinaire faite à la hâte. Cependant toute mauvaise elle ne laisse pas devoir maintenant du cours, et j'ai plaisir de voir augmenter le débit.'
- 31 *Nouvelles littéraires*, 13-5-1719: 'Pour rendre cet ouvrage plus digne de l'attention des gens de lettres, j'ai cru devoir m'en décharger sur un homme capable de l'exécuter avec succès. Je ne crains point d'en être desavoué, lorsque je dirai que c'est l'auteur du *Journal littéraire de La Haye*.' Het avertissement werd in zijn geheel herhaald op 20-5 en 27-5.
- 32 Du Sauzet aan Des Maizeaux, 17-10-1719, BL, Add.mss., inv.nr. 4288, f. 33.
- 33 Du Sauzet aan Des Maizeaux, 5-7-1720, BL, Add.mss., inv.nr. 4288, f. 50: 'Ayez la bonté de vous hâter de me fournir vos *Nouvelles littéraires*, car le journal devoit déjà paroître.'
- 34 's-Gravenhaegse courant, 26-11-1721: 'By P. Gosse, boekverkoper in 's Hage, werd gedrukt en staet uyt te komen, *Nouvelles littéraires*, contenant ce qui se passe de plus considérable dans la République des Lettres tome 12 in-8.'